

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2024.35.5>
УДК 821.161.2

Сергій ДЕНИСЮК

кандидат філологічних наук, доцент, доцент
кафедри української мови, літератури та культури,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

ORCID:0000-0002-2134-254X
Email: sdenchik@gmail.com

МІФИ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА

Анотація. У статті з'ясовується роль спадщини видатного вченого у науковому спростуванні низки російських пропагандистських міфів, спрямованих проти української мови, культури та історії України. Наголошується, що Ю. Шевельов як мовознавець довів багато зусиль для деконструкції міфу про існування єдиної давньоруської мови, з якого випливала ідея етнічної єдності трьох східнослов'янських народів. Тривалий час ця концепція була панівною у офіційній імперській, а згодом і радянській науці. На протиположній теорії єдиної давньоруської мови дослідник розробив і обґрунтував власне наукове бачення генези української мови, яке поділяють більшість сучасних учених.

Стверджується, що низку міфів про українську мову Ю. Шевельов спростував у своїх працях із проблем функціонування сучасної української мови та радянської мовної політики. Пропагандистським твердженням про розквіт української мови за СРСР Ю. Шевельов протиставив серйозні наукові дослідження, у яких на широкому фактичному матеріалі довів, що радянська влада у багатьох відношеннях перевершила своїх царських попередників. Зокрема, йдеться про втручання у внутрішні закони мови, що було новотвором радянської мовної політики. Вказується, що вчений критично розцінював хід і наслідки політики українізації, яку сучасна російська пропаганда використовує як один із доказів вирішальної ролі В. Леніна та більшовицької партії у створенні сучасної України. Як доводить Ю. Шевельов, українізація постала як тактичний хід правлячого режиму внаслідок внутрішньопартійних та міжнародних подій і була згорнута після остаточного утвердження тоталітарної влади на початку 30-х рр. XX ст.

Зазначається, що у своїх роботах дослідник розглядав суто мовні явища у тісному зв'язку з політичними процесами. Праці Ю. Шевельова дають багато цінного матеріалу для розвінчання одного з базових міфів сучасної російської пропаганди – міфу про Велику Вітчизняну війну. Науковець вказує на агресивність передвоєнної радянської зовнішньої політики, спрямованої на розширення ареалу комунізму і небувалу мілітаризацію всіх сфер суспільного життя.

Ключові слова: російсько-українська війна, інформаційна війна, міфи пропаганди, українознавство.

Serhii DENYSIUK

Ph.D., Associate Professor,
Department of the Ukrainian language, literature and culture,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

MYTHS OF RUSSIAN PROPAGANDA IN THE INTERPRETATION OF YURY SHEVELOV

Abstract. The article clarifies the role of the legacy of the remarkable scientist in disproving a number of russian propaganda myths directed against the Ukrainian language, culture, and history of Ukraine. It is important to note that Y. Shevelov, as a linguist, made a lot of efforts to deconstruct the myth of the existence of a united old-russian language, from which arose the idea of ethnic unity among three East-Slavic folks. For a long time, this concept was dominant in official imperial and later Soviet science. Contrary to the ideological notion of a united old-russian language, the researcher developed and substantiated his own scientific vision of the Ukrainian language's genesis, which is shared among the most modern scientists.

It is claimed that Yury Shevelov has refuted several myths about the Ukrainian language in his writings on the problems of the functioning of the modern Ukrainian language and the Soviet language policy. Y. Shevelov contrasted the propaganda assertions about the flourishing of the Ukrainian language under the USSR with serious scientific studies, in which he proved from the extensive factual material that the Soviet government in many respects out-matched its tsarist predecessors. In particular, it is talking about interference in the internal laws of the language, which was an innovation of the Soviet language policy.

It is indicated that the scientist critically assessed the move and consequences of the Ukrainization policy, which modern Russian propaganda uses as one of the proofs of the crucial role of Vladimir Lenin and the Bolshevik Party in the creation of modern Ukraine.

As Y. Shevelov proved, Ukrainization emerged as a tactical move of the ruling regime as a result of intra-party and international events and was curtailed after the final confirmation of totalitarian power in the early 1930s.

It is noted that in his works, the researcher considered purely linguistic phenomena in close connection with political processes. Y. Shevelov's works provide a lot of valuable material for exposing one of the basic myths of modern Russian propaganda—the myth of the Great Patriotic War. The scientist points to the aggressiveness of the pre-war Soviet foreign policy, aimed at expanding the area of communism, and the unheard-of militarization of all spheres of social life.

Keywords: Russian-Ukrainian war, information war, myths, propaganda, Ukrainian studies.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлюється трагічними подіями гострої фази російсько-української війни, які вкотре підтвердили, що важливим складовим елементом збройного протистояння новітнього часу є інформаційна війна. Одним із головних напрямків інформаційної війни з боку Російської Федерації є формування і просування у світовий інформаційний простір та суспільну свідомість антиукраїнських пропагандистських міфів. Відповідно ґрунтовне вивчення, науковий аналіз та пошук ефективних засобів протидії імперським пропагандистським міфам є на сьогодні важливим завданням для багатьох галузей наукового знання. Особливу роль у цих процесах повинно відігравати українознавство як комплексна система наукових інтегративних знань про Україну та світове українство. Саме українознавство за тривалий період свого розвитку накопичило великий джерельний матеріал, на який можуть спиратися у своїх пошуках сучасні дослідники. У надрах українознавства знаходимо роботи науковців, які своїм доробком за багато років до сучасних подій переконливо полемізували з російськими шовіністичними міфами.

З огляду на викладене цілком доречним баचितься звернення до постаті і творчої спадщини всевітньо відомого ученого-українознавця Юрія Шевельова. Він відомий насамперед як автор фундаментальних праць із багатьох ділянок українознавства, у яких дослідник осмислював проблему походження української мови, особливості культурогенезу українського народу. Вже тривалий час багатогранний доробок Ю. Шевельова досліджується науковцями. Але окремі важливі сторони творчості одного з найвідоміших українознавців діаспори ще не знайшли належного висвітлення. Сказане стосується і предмета дослідження нашої статті.

Аналіз наукових публікацій. Окремі аспекти порушеної у нашій статті проблеми розглядалися у дослідженнях сучасних науковців [2; 4; 5; 7]. За всієї суб'єктивності, притаманної цьому жанрові, авторитетними документами доби і цінним джерелом для нас є спогади самого Ю. Шевельова, а також його сподвижників Г. Костюка, Ю. Лавріненка, У. Самчука.

Водночас слід констатувати той факт, що доробок Ю. Шевельова під кутом зору боротьби з російськими пропагандистськими міфами ще не був предметом окремого наукового дослідження.

Метою статті є розгляд внеску Ю. Шевельова у розвінчання російських пропагандистських міфів, спрямованих проти української мови, історії та культури нашого народу.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні Юрій Шевельов є загально визнаним фахівцем у багатьох галузях гуманітарних знань, насамперед мовознавства, літературознавства та українознавства. «Видатний вчений розвинув поняттєві й історіографічні основи українського мовознавства; синтезував діахронічний і синхронічний підходи до вивчення української мови; на широкому історичному, діалектному і текстуальному підґрунті простежив розвиток фонологічної системи української мови від праслов'янської основи до сьогодення, фіксує глибинні зв'язки між окремими фонетичними трансформаціями; дослідив закономірності взаємодії літературної мови з діалектами Чернігівщини й Галичини; розробив теоретичну модель становлення й розвитку української мови в культурно-історичному контексті» [7, с. 73]. Але найважливішим науковим здобутком Ю. Шевельова стало спростування офіційної теорії про існування єдиної давньоруської мови та обґрунтування ним ідеї про початок становлення української мови з VI-VII ст. до XVI ст.

Прикметно, що майбутньому вченому ще у юному віці самому доводилось руйнувати власні стереотипи та упередження щодо української мови, зумовлені вихованням у російськомовному середовищі. У своїх спогадах Ю. Шевельов згадує про розмову зі своїм родичем, ученим-етнографом Анатолієм Носовим, який на закид молодого Ю. Шевельова про некрасивість української мови, спокійно відповів, що мова, якою розмовляють мільйони, не може бути некрасивою. Це справило неабиякий вплив на юнака, який він у спогадах називає переворотом у своїх поглядах на українську мову. «Українськість лишилася на все життя, і ці сторінки я тепер цяпаю таки українською мовою, хоч міг би це робити російською чи

англійською» [13, с. 76]. Вважаємо, що значна частина подальшої діяльності Ю. Шевельова як науковця спрямовувалась саме на подолання різноманітних міфів про українське слово.

Багато зусиль Ю. Шевельов доклав для спростування міфу про існування єдиної давньоруської мови, з якого випливала ідея етнічної єдності трьох східнослов'янських народів. Тривалий час ця ідея була панівною у офіційній імперській, а згодом і радянській історичній науці. Підвалини концепції давньоруської мови заклав своїми дослідженнями відомий російський лінгвіст Олексій Шахматов. Одним із перших вчених, який виступив із критикою поглядів О. Шахматова, був український мовознавець Степан Смаль-Стоцький, який вважав, що для давньоруської мови О. Шахматова немає місця в глотогенезі давніх слов'ян. У своїй праці «Грамматика руської (української) мови» (1913) він, на думку Ю. Шевельова, «заперечив існування спільної давньоруської (єдиної східнослов'янської мови), виводячи українську мову безпосередньо з праслов'янської і твердячи, що вона ближча до мови сербської (почасти слідом за П. Лавровським), ніж до російської» [9, с. 383]. С. Смаль-Стоцький виступив проти загальноприйнятого у тогочасній славистиці канону первісної єдності трьох східнослов'янських мов, за що учений був підданий одностайною осуду з боку академічної спільноти. Дослідника «раз назавжди виведено з рядів «серйозних учених»; минали роки, а він усе перебував поза провідними науковими журналами й видавництвами» [9, с. 383]. Ю. Шевельов стверджував, що свою у цілому правильну теорію С. Смаль-Стоцький не зміг обґрунтувати належним чином, підвести під неї достатню доказову базу. «Після поразки Смаль-Стоцького погляд на двоступневий розвиток східнослов'янських мов: праслов'янська мова – давньоруська – запанував беззаперечно, а від 1930-х років у СРСР став офіційно обов'язковою догмою» [9, с. 383].

Але з часом вразливість концепції єдиної давньоруської мови все більше ставала очевидною для неупереджених дослідників. На початку 90-х рр. минулого століття Ю. Шевельов мав підстави стверджувати, що «вона настільки розхитана, що голоси про її застарілість і неадекватність чуємо і від російських славистів» [9, с. 384].

Цікаво, що сам О. Шахматов виявляв ширий інтерес до України та її культури, досліджував українську мову, але водночас категорично заперечував право українців на вчасне державне самовизначення. Таку характерну для російської інтелігенції ситуацію Ю. Шевельов пояснював домінуванням над об'єктивністю ученого політичних мотивів. «Його ліберально-кадетські симпатії вимагали від нього визнання трьох сучасних східнослов'янських мов. Його російсько-імперський патріотизм не дозволив йому побачити повної правди. 1905 року він боронив волю друку для української літератури, але виходячи не з потреб українців, а з відсутності небезпеки для російської імперії. Відокремлення України 1917 – 1918 рр. викликало в Шахматова різне заперечення.

Визволитися з політичних симпатій науковцеві не легко» [9, с. 399].

Сам Ю. Шевельов науці імперського забарвлення з її схильністю до маніпуляцій, селекції та перекручування фактів протиставив вільний дослідницький пошук, не обмежений жодними ідеологічними догмами. Підсумком тривалої розробки проблеми походження української мови стало обґрунтування власної концепції генези української мови безпосередньо з праслов'янської, оминаючи її давньоруську фазу. У стислому вигляді сам науковець викладав свою концепцію так: «Справжня, "жива" українська мова ніколи не була "давньоруська", ніколи не була "спільноруська", ніколи не була тотожна з російською, не була предком або нащадком або відгалуженням російської мови. Вона поставала й постала з праслов'янської, формуючися від 6 до 16 ст., і найкращий учений не визначить дня її народження. Вона витворювалася сторіччями, і тільки цілком довільно можна висувати тезу про рік або хоч би й століття її постання» [9, с. 398]. Ця концепція була деталізована у низці досліджень ученого, які не лише збагатили і розвинули світову лінгвістичну думку, а й сприяли подоланню одного з міфів про українську мову – те, що вона утворилася після розпаду єдиної давньоруської мови не раніше XIV ст.

Характерною особливістю Ю. Шевельова-ученого був розгляд важливих подій минулого у нерозривному зв'язку із сьогоденням. Тому низку міфів про українську мову науковець спростував у своїх працях з проблем функціонування сучасної української мови та радянської мовної політики. Перші начерки з цієї великої теми зустрічаємо у публіцистичних матеріалах Ю. Шевельова, що побачили світ зі шпальт газети «Нова Україна», яка видавалася в окупованому німцями Харкові. Зокрема, на особливу увагу заслуговує стаття під промовистою назвою «Уярмлена мова». У ній Ю. Шевельов називає більшовиків великодержавниками, які перебрали на себе місію "сбирателів єдиної і неділимої Росії" і значно перевершили практику своїх попередників у гоніннях на українське слово. Безсилі заборонити і скасувати ненависну їм українську мову, більшовики почали русифікацію її зсередини. У статті «Великдень рідного слова» Ю. Шевельова також ідеться про намагання радянської влади «розкласти українську мову зсередини, замінити все українське на російське під прапором боротьби з "націоналізмом"» [11, с. 410].

Набагато ґрунтовніше власне положення про нові способи втручання в українську мову, реалізованих у СРСР, Ю. Шевельов розвинув у своїй підсумковій монографії «Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): Стан і статус» (1987). На думку сучасної дослідниці, у зазначеній монографії Ю. Шевельов «накреслює об'єктивну лінгвістичну картину розвитку української мови в першій половині ХХ ст., шляхи формування її загальнонаціонального літературного стандарту, унормування правопису й термінології, історію лексикографічної теорії і практики – і все це на тлі постійної протидії, що її зазнавала україн-

ська мова з боку урядів панівних націй у різних частинах України» [9, с. 14]. Як доводить Ю. Шевельов, саме радянський режим реалізував небачені доти дискримінаційні заходи щодо української мови, намагаючись розкласти її зсередини. Разом з класичними методами боротьби з українством комуністична влада впроваджує контроль над самою структурою мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, пра-вописні та орфоепічні правила, а натомість пропагує інші, ближчі до російської або й повністю перенесені з російської мови. «Таким чином на радянській Україні конфлікт між українською й російською мовами перене-сено з зовнішньої, позамовної сфери в середину самої мови. Боротьба відбувалася не тільки в людській психі-ці, а й у самій мові» [9, с. 267].

На протигагу фальшивим мовознавчим теорі-ям гармонійної російсько-української двомовності, позитивного впливу російської мови на розвиток української, Ю. Шевельов переконливо доводив, що двомовність завжди має тенденцію до переходу в одномовність. «На Україні була небезпека, що дво-мовність переросте не в українську одномовність, оскільки зв'язок з усіма іншими мовами, особливо західноєвропейськими, відбувався за посередницт-вом другої мови: російської в Російській імперії та Радянському Союзі, румунської в Румунії, угорської або чеської на Закарпатті і, дещо меншою мірою, польською в Польщі...» [9, с. 269].

Ю. Шевельов досить критично розцінював політику українізації, яку тривалий час трактували як зримий результат ленінської національної політики, спрямованої на всебічний розвиток поневолених російським царизмом націй. Подібні оцінки нині акти-вно використовує офіційна російська пропаганда, яка твердить про вирішальну роль В. Леніна та очолюва-ної ним більшовицької партії у створенні сучасної України. На протигагу подібним оцінкам Ю. Ше-вельов доводить, що українізація постала як тактичний хід правлячої верхівки внаслідок внутрішньопартій-них і особливо міжнародних подій. «Нову політику ЦК ВКП (б) викликали крах сподівань на пролетарську революцію в індустріальних країнах та стабілізація Європи. Партія переносить тепер увагу на колоніаль-ні країни, підтримуючи там визвольні рухи, вона роз-раховує послабити цим Захід і довести його до зане-паду» [9, с. 145].

Певні корективи дослідник вносить і у хроно-логію подій, пов'язаних з українізацією. Якщо зарод-ки українізації, на думку Ю. Шевельова, можна про-стежити приблизно з 1920 р., то як низка практичних заходів, запроваджених послідовно і наполегливо, ця політика розпочинається лише з 1925 року. З кінця 20-х рр. спостерігається поступове уповіль-нення українізації, яка остаточно згортається на початку 30-х рр. XX ст. без офіційного скасування.

Щодо впливу українізації на становище україн-ської мови і ставлення до неї з боку різних верств тогочасного суспільства, то Ю. Шевельов вказує на складність і суперечливість цього процесу, його двобі-чність. «З одного боку, більше, ніж будь-коли, людей

опанувало українську мову, ознайомилося до певної міри з українською літературою й культурою, дехто навіть почав розмовляти по-українському. На вулицях великих міст українська мова лунала частіше, ніж перед тим, хоч і не заступила російську як засіб що-денного спілкування. З другого боку, притаманний політиці елемент примусовості й штучності збуджував почуття ворожості до української мови» [9, с. 158].

Одночасно з заходами, спрямованими на по-ширення української мови, влада здійснювала акції, покликані приборкати усі прояви несанкціонованої українізації. Згортання українізації теж стало резуль-татом низки внутрішніх і зовнішніх подій. Вирішальну роль у цих процесах відіграв курс більшовицької верхівки на відмову від ідеї світової комуністичної революції і побудову соціалізму в окремій країні, що неминуче вело до повернення російської імперської політики. Примусова колективізація з її жахами роз-куркулення і голодомору підірвали соціальну базу українізації, а наростання репресій у середовищі української інтелігенції здійснило нищівний удар по її прихильниках та виконавцях. Ю. Шевельов визнавав, що «не зважаючи на штучність, необґрунтованість, внутрішні суперечності, трагікомічні надужиття та зиґзаґи, вона не раз довела, що українська мова є мовою літературною, а не просто сумою діалектів, поширила знання цієї мови серед різних шарів насе-лення і допомогла зберегти її в наступний період обмежень та переслідувань» [9, с. 179].

Особливістю дослідницького підходу Ю. Ше-вельова було те, що він завжди розглядав мовні процеси у тісному зв'язку з політичним та суспільним життям відповідної доби. Тому політичний курс, взя-тий Й. Сталіним та його поплічниками у 30-х рр. XX ст. вирішальним чином вплинув на розвиток мови. «Ніколи досі мова не зазнавала такої суворой регла-ментації. Великою мірою це був прояв загальної для всіх ділянок життя тенденції того часу до централіза-ції й однотипності...» [9, с. 193].

У цьому зв'язку роботи Ю. Шевельова допома-гають спростувати ще один живучий міф радянської та сучасної російської пропаганди – міф про Велику Вітчизняну війну 1941-1945 рр., яка нібито розпоча-лася неспровокованим нападом нацистської Німеч-чини та її союзників на мирний СРСР. Загалом ця тема заслуговує на окреме дослідження, а у своїй роботі ми зробимо лише деякі спостереження у кон-тексті проблематики статті.

Слід зазначити, що Ю. Шевельов як безпосе-редній свідок тих далеких подій занотував і доніс до нащадків численні свідчення підготовки Радянського Союзу до війни, прояви тривалої мілітаризації усіх сфер життя. У своїх мемуарах учений стверджував, що не вірить у офіційну радянську версію початку війни. «Не треба було бути ні шпигуном, ні страте-гом, щоб бачити, що радянська система активно готувалася до війни. Починаючи від травня і ввесь червень рух поїздів був порушений, бо один за одним бігли військові ешелони на захід, на захід, і пасажир-ські поїзди спинювано, щоб пропускати вперед ті

ешелони... Не знаю, чи радянці готували напад на Німеччину, чи вони їхали, щоб відбити німецький напад... Так чи так, це саме через цю неймовірну концентрацію неготового до війни війська німцям удалося в ті дні виелімінувати і суходільну, і повітряну радянську армію в її найкращих з'єднаннях і захопити сотні тисяч полонених» [13, с. 277–278].

Але, незважаючи на катастрофічний розгром Червоної Армії на початку війни, Радянський Союз зумів встояти і переможно завершити її. На переконання Ю. Шевельова, це стало наслідком послідовної реалізації радянської концепції воєнних дій, в основі якої були жорстокість, зневага до людського життя, помножених на гігантську територію та суворий клімат. «Якби Радянський Союз провадив війну як її від дев'ятнадцятого століття умовилися проводити цивілізовані нації, він би її ніколи не виграв. Але Радянський Союз і цивілізація, і честь, і шляхетність – ці поняття не сполучаються» [13, с. 280]. Сказане звучить надзвичайно актуально і допомагає нам збагнути природу російської імперіалістичної політики, яка завжди ховається за лаштунками цивілізованості та гуманізму.

Висновки. Отже, можемо стверджувати, що праці Ю. Шевельова є важливим джерелом для боротьби з російськими пропагандистськими міфами, які нині активно впроваджуються у інформаційний простір. Особливе значення мають його роботи, у яких науковець розвінчав теорію єдиної давньоруської мови, яку досі використовує російська пропаганда у своїх маніпуляціях. Також дослідник аргументовано спростував міфи щодо прогресивності радянської мовної політики та благотворного впливу російсько-української двомовності на національно-культурне життя.

1. Грабович Г. До історії української літератури (Дослідження, есеї, полеміка). К.: Основи, 1997. 608 с.
2. Дзюба І. Юрій Шерех – літературознавець і культуролог. *Вибрані праці: у 2 кн.* Ю. Шевельов. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн. 2. С. 5–32.
3. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади у двох книгах. К.: Смолоскип, 2008. Кн. 2. 512 с.
4. Краснодемська І. Українознавчі студії діаспори (XX ст.). К.: НДІУ, 2011. 368 с.
5. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. К.: Либідь, 1997. 360 с.
6. Підлущкий О. Міфи російської інформаційної війни. *Наукові записки Інституту журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка: Науковий збірник.* 2017. Т. 2 (67). С. 13–21.
7. Піскун В.М., Ціпка А.В., Шептицька Т.Л. Юрій Шевельов: виклик часу і відповідь науковця: Монографія. К.: «МП Леся», 2010. 174 с.
8. Українська літературна критика ХХ ст.: Антологія у двох томах. К.: Наукова думка, 2015. Т. 1. 720 с.
9. Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн.1. 583с.

10. Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн. 2. 1151 с.
11. Шевельов Ю. Доеміграційне (Публікації 1929-1944 рр.). Харків: Фоліо, 2020. 762 с.
12. Шевельов Ю. З історії незакінченої війни. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 471с.
13. Шевельов Ю. Я – мене – мені... (і довкруги). Спогади. Харків – Нью-Йорк: Видання часопису «Березіль». Видавництво М.П. Коць, 2001. Т. 1. 432 с.

References

1. Grabovych G. (1997). *Do istoriyi ukrainskoyi literatury (Doslidzhennya, eseyi, polemika)* [Before history of Ukrainian literature (research, esei, polemic)]. Kyiv: Osnovy, 608 p. (in Ukrainian).
2. Dzyuba I. (2008). *Yuriy Scherekh – literaturoznavets i kulturoloh* [Yuri Sherekh – literary scholar and culturologist]. *Shevelov Y. Vybrani pratsi.* Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylyanska academiya». Book 2. Pp. 5–32. (in Ukrainian)
3. Kostyuk G. (2008). *Zustrichi i proshhannya. Spogady u dvoh knyгах* [Meeting and farewell. Memories in the two books]. Kyiv: Smoloskyp. 512p. (in Ukrainian).
4. Krasnodemska I. (2011). *Ukrainoznavchi studii diaspory (XX st.)* [Ukrainian studies of diaspora (20th century)]. Kyiv: NDIU. 368 p. (in Ukrainian).
5. Pavlychko S. (1997). *Dyskurs modernizmu v ukrainskij literatury* [The discourse of modernism in the Ukrainian literature]. Kyiv: Lybid. 360p. (in Ukrainian).
6. Pidlutskyi O. (2017). *Mify rosijskoi informatsijnoi vijny* [Myths of Russia's media war against Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky Kyivs'koho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: naukovyj zbirnyk*, vol. 2 (67). Pp.13–21 (in Ukrainian).
7. Piskun V., Tsipko A., Sheptytska T. (2010). *Yuriy Shevelov: vyklyk chasu i Vidpovid naukovtsya* [Yuri Shevelov – challenge of time and response of scientist]. Kyiv: Lesya ltd. 174 p. (in Ukrainian).
8. *Ukrainska literaturna krytyka XX stolittya: Antologiya v dvoh tomah* (2015). [Ukrainian literature critics of the twenties century: anthology in the two books]. Kyiv: Naukova dumka. Book 2. 720 p. (in Ukrainian).
9. Shevelov Y. (2008). *Vybrani praci u 2 knyгах* [Chosen works in 2 books]. Kyiv: Vyd. Dim «Kyievo-Mohylyanska academiya». Book 1. 583p. (in Ukrainian).
10. Shevelov Y. (2008). *Vybrani praci u 2 knyгах* [Chosen works in 2 books]. Kyiv: Vyd. Dim «Kyievo-Mohylyanska academiya». Book 2. 1151 p. (in Ukrainian).
11. Shevelov Y. (2020). *Doemihratsiyne (Publikatsii 1929-1944 rr)* [Pre-emigration (Publications 1929-1944 rs)]. Kharkiv: Folio. 762 p. (in Ukrainian).
12. Shevelov Y. (2009). *Z istorii nezakinchenoi vijny* [From the history of the unfinished war]. Kyiv: Vyd. Dim «Kyievo-Mohylyanska academiya». 471 p. (in Ukrainian).